

### ТҮЙІН

Жұмыста қару затының заңсыз айналымы саласында қылмыстар жасаған адамдар типінің негізгі ерекшеліктері қаралады. Аталған категориядағы адамдардың қылмыстық істеріне сараптама жүргізу негізінде және сол адамдардың криминологиялық сипаттамаларына қатысты ғалымдардың көзқарастарын ескере отырып, автор қару затының заңсыз айналымы саласында қылмыстар жасаған адамдарды екі негізгі типке бөледі: саналы түрде жол беруші тип және жалған шатасушы тип — деп бөледі, олардың сипаттамасын береді.

### RESUME

In the work the features of basic types of persons committing crimes in the sphere of illegal circulation of arm subjects have been examined. On the basis of the analysis of investigated category of criminal cases and taking into account the positions of scientists related to the criminological characteristics of persons of a considered category the author allocates two basic types of personality committing crimes in the sphere of illegal circulation of arm subjects: the consciously admitted type and improper-mistaking types and gives their characteristic.

***Б. Ө. Алтынбасов, Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Мемлекет және құқық теориясы кафедрасының доценті, заң ғылымдарының кандидаты***

### ҚҰҚЫҚТЫҚ САЯСАТ ТҰЖЫРЫМДАМАСЫ АЯСЫНДА ЖОҒАРЫ БІЛІМНІҢ ДАМУЫ МЕН КЕЛЕШЕГІ

Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2009 жылғы 24 тамыздағы Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдар аралығындағы Құқықтық саясат тұжырымдамасы»<sup>1</sup> Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдірудің негізгі бағыттарын анықтайды, алдымыздағы он жылға ұлттық құқықтық жүйе үшін жол бастаушы болып, мемлекеттің құқықтық саясат саласындағы тиісті бағдарламаларын, Қазақстан Республикасы Үкіметінің заң жобаларын дайындау жұмыстарының болашақтағы және жыл сайынғы жоспарларын дайындаудың негізі болып табылады.

Аталмыш құжатта жоғары білім саласында бірқатар іс-шараларды қолға алу қажеттігі: кәсіби деңгейі нашар жоғары оқу орындарын қысқарту, заң факультеттері мен жоғары оқу орындарының оқытушылық құрамына қойылатын талаптарды арттыру, жоғары оқу орындарына түсу үшін қажет балл санын арттыру, заң білімін техникалық және әдістемелік тұрғыдан модернизациялау, ғылым және білім саласындағы таңдаулы отандық және шетелдік әдебиеттерді мемлекеттік тілге аудару бағдарламасын қабылдау, азаматтық заң біліміне мемлекеттік қолдауды арттыру көзделді.

ҚР ҰҒА академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор С. Сартаявтың пікірінше, қазіргі заманғы мемлекет білім, ғылым, денсаулық сақтау сынды негізгі үш салаға басымдылық беруі тиіс. «Егер осы 3 бағытты дамытсақ, мемлекет сөзсіз үлкен жетістіктерге жетеді. Сондықтан ҚР 2010-2020 жылдар аралығындағы құқықтық саясаты

тұжырымдамасының жасалуы елімізді дамытуға, соның ішінде еліміздің заң ғылымын дамытуға үлкен септігін тигізеді»<sup>2</sup> деді С. Сартаев.

Жоғары білім саласында Құқықтық саясат тұжырымдамасын басшылыққа ала отырып, қойылған міндеттерді жүзеге асыру мақсатында өткен бір жылдың ішінде бірқатар іс-шаралар жүзеге асырылды. Аталмыш Тұжырымдамада көзделген жоғары оқу орындарын әлемдік стандарттарға сәйкес келтіру, жоғары білімдегі білімнің сапасына аса мән беру, заман талабына сай кадрлар дайындау керектігі туралы мәселелер мемлекеттік бағдарламалар мен қолданыстағы заңнамада көрініс тауып үлгерді. Жоғары білім саласындағы реформаларды әрі қарай жалғастыру, жоғары оқу орындарын әлемдік деңгейдегі оқу орындарының қатарына шығару мақсаты Қазақстан Республикасының 2010 жылғы халыққа Жолдауынан нақты көрініс тапты. Қазақстан Республикасы Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың 2010 жылғы 29 қаңтардағы «Жаңа онжылдық — Қазақстанның жаңа экономикалық өрлеуі, жаңа мүмкіндіктері»<sup>3</sup> атты Жолдауында білім және ғылым саласын дамыту бойынша бірқатар басымдықтарға тоқталды. Онда жоғары білім сапасының ең жоғары халықаралық талаптарға жауап беруі тиіс екендігіне және елдегі жоғары оқу орындарының әлемнің жетекші университеттерінің рейтингіне енуге ұмтылулары керектігіне баса назар аударылды.

Бүгінгі таңда Қазақстан білім, ғылым, мәдениет, экономика және т. б. салаларда әлемдік интеграциялық процестің белсенді қатысушысына айналды. Бұл бағытта стратегиялық тұрғыдан дәйекті жұмыстар жүргізілуде. Ол Қазақстан Республикасы Президентінің 2008 жылғы 29 тамыз № 653 Жарлығымен бекітілген 2009-2011 жылдарға арналған «Еуропаға жол» Мемлекеттік бағдарламасынан<sup>4</sup> да өз көрінісін тапты. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылдың 27 ақпанында «Қазақстан Республикасының 1954 жылғы 19 желтоқсандағы Еуропа мәдени конвенциясына қосылуы туралы» қаулысы қабылданды. 2010 жылдың 11-12 наурызында Вена (Австрия) және Будапешт (Венгрия) қалаларында Болон процесіне қатысушы елдердің Білім министрлерінің мәжілісі өтті, онда Қазақстанның Болон декларациясына<sup>5</sup> қабылдануы туралы соңғы шешімі қабылданып, еліміз еуропалық жоғары білім беру аумағының толық құқылы мүшесі болды.

Құқықтық саясат тұжырымдамасының аясында және ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың тапсырмасы бойынша үстіміздегі жылы білім және ғылым саласындағы заңнамалық базаны жетілдіру мақсатында мемлекеттік билік органдары, қоғамдық ұйымдар және зиялы қауым арасында бірқатар іс-шаралар өткізілді. 2010 жылғы 27 мамырда «Нұр Отан» ХДП жанындағы Құқықтық кеңесінің бастамасымен Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің қабырғасында ҚР «Ғылым туралы» заң жобасын талқылау бойынша кезекті дөңгелек үстелді өткізілді. Осы отырыста Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің жоғары лауазымды тұлғалары, еліміздің танымал ғалымдары қатысты. Сондай-ақ, дөңгелек үстелге еліміздің жоғары оқу орындарының ректорлары, депутаттар, жобаны жасаушы жұмыс тобының мүшелері, ғалымдар мен университеттің Ғылыми кеңес мүшелері қатысты. Дөңгелек үстел барысында өзінің кіріспе сөзінде ҚР Парламент Мәжілісінің депутаты, «Нұр Отан» ХДП жанындағы Құқықтық кеңестің төрағасы Н. М. Әбдіров Қазақстан Республикасы «Ғылым туралы» заң жобасының мемлекет пен қоғам үшін, отандық ғылым мен ғылыми қызметтің дамуы үшін маңызды екендігін атап өтті. Сондай-ақ, бұл Жоба 2010 жылғы 9 сәуірде «Нұр Отан» ХДП бас ғимаратында еліміздің танымал ғалымдарының қатысуымен талқылауға түскендігін және ендігі кезде нақты ұсыныстар жасау қажеттігін ескертті. Осы дөңгелек үстелдің аясында аталмыш заң жобасына қатысты бірқатар ұсыныстар жасалынып, қорытынды резолюцияға енгізілді.

Білім саласындағы заңнамалық базаны жетілдіру мақсатында түрлі көзқарастар мен пікірлер бар. Соңғы кездері білім саласын құқықтық тұрғыдан зерттеуші ғалымдардың пікірінше білім заңнамасын жүйелеу, яғни кодификациялау қажеттігі туралы пікірлер жиі айтылуда. Кодификация қолданыстағы білім заңнамасын бір жүйеге келтіріп, заңнамадағы олқылықтарды және жарамсыз нормаларды жойып, пайдалануда тиімді ететіні белгілі. Алайда, бүгінгі таңдағы күрделі реформалар келесідей пікірге зейін қоюды талап етіп отыр. «Білім саласындағы заңдардың нормаларының ұдайы өзгеріске ұшырауы, білім құқығының институттары мен білім қатынастарының әлі де жетілмеуі, білім саласындағы заңнаманың тиісінше теориялық тұрғыдан зерттелмеуі, сондай-ақ, білім саласындағы қатынастардың жүйесін құқықтық реттеудің нысандары мен тәсілдеріне қатысты ғалымдар мен уәкілетті органдар арасындағы ортақ пікірдің болмауы объективтік тұрғыдан білім саласында кодификациялық жұмыстар жүргізудің әлі де ерте екендігін аңғартады»<sup>6</sup>. Біздің жағдайда білім саласындағы кодификациялық жұмыстарды жүргізудің уақыты келмегені және ол үшін ең алдымен құқықтық базаны жетілдіріп, осы салада құқықтық тұрғыдағы кешенді зерттеу жұмыстарын жүргізген дұрыс.

Білім және ғылым саласындағы мәселелерге баға беруден бұрын әлемдік білім кеңістігіндегі жағдайға көз жүгірткен жөн. Білім саласында айтарлықтай жетістіктерге жеткен АҚШ елінің білім жүйесін қарастырып көретін болсақ, үлкен алға жылжулар байқауға болады. Соңғы онжылдықта әсіресе АҚШ Президенті У. Клинтонның демократиялық әкімшілігі тұсында және Дж. Буштың республикалық әкімшілігі билік ету кезінде АҚШ-та тұрақты түрде мемлекет тарапынан жоғары білімнің қол жетімділігі қағидасы басшылыққа алынып, жоғары оқу орындары жүйесінің жалпыға ашық және жария болуы, білім алуда тең құқылықты қамтамасыз ету және білім сапасын жоғарылату жұмыстары жүргізілді. Республикалық және демократиялық партиялар билік тізгінін ауыстырып отырғанына қарамастан, мемлекет басшылары жоғары білімді ұлттық саясаттың маңызды приоритеті, елдің дамуының кепілдігі және қазіргі замандағы әлемдегі көшбасшы ел болуының негізі ретінде қарастырады. Сондай-ақ, АҚШ-тын жоғары білімі елдің басты приоритеттері болуы қажет екендігін қазіргі Президент Б. Обама да қолдап, әлемдік қаржылық дағдарысқа қарамастан білім саласын мемлекеттік қаржыландыруды жалғастыруда және қаржыландырудың жеңілдетілген механизмдерін енгізуде<sup>7</sup>. Жоғары білім саласындағы дұрыс саясаты АҚШ-ты дүние жүзіндегі алдыңғы қатарлы елдердің қатарына шығарып отыр. Қазіргі кезде АҚШ шетелдің студенттеріне өзінің білім және ғылым саласындағы өнімі мен қызметін экспорттаудан бірінші орынды иеленеді (жалпы экспорт айналымның 20 %-ы АҚШ-қа тиесілі). АҚШ-тың жоғары білімі мемлекеттің ұтымды саясатының негізінде университеттерінің 500-900 жылдық бай тарихы бар Еуропа елдерінің алдына шығып кетті.

Халықаралық білім кеңістігіне шығуда Қазақстан үшін Ресейдің білім саласындағы саясаты маңызды болып табылады. Оның объективтік себептері өте көп. Қазақстан мен Ресейді ортақ тарих, мәдениет, білім, ғылым, экономика, қауіпсіздік және басқа да факторлар байланыстырады. Сондай-ақ, қазақстандық жоғары білім жүйесі ресейлік жоғары ескеретін болсақ, өте аз. Сондықтан да Ресей Үкіметі 2010-2020 жылдар аралығына білім қызметін экспорттауға қатысты арнайы бағдарлама қабылдап, әлемдік деңгейде лайықты орынды иелену мақсатында ауқымды жұмыстар жүргізуде. Ал Қазақстан халқы ТМД елдерінің ішінде Ресейдің білім нарығында ірі тұтынушыларының бірі. ЕурАзЭҚ шеңберінде және кең етек жайып келе жатқан еуропалық білім кеңістігінде осындай білім нарығына қатысты бәсекелестік жағдайы жүріп жатқанда Қазақстанға міндетті түрде өзара тиімді және ұтымды

- <sup>1</sup> Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2009 жылғы 24 тамыздағы Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдар аралығындағы Құқықтық саясат тұжырымдамасы» // <http://kaz.gazeta.kz/art.asp?aid>
- <sup>2</sup> *Сартаев С. С.* әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінде «Қазақстанның 2010-2020 жылдар аралығындағы құқықтық саясатының тұжырымдамасы — мемлекеттің тұрақты дамуы» атты ғылыми-теориялық конференциясындағы баяндамасынан // <http://www.inform.kz/kaz/article/2195970>
- <sup>3</sup> Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың 2010 жылғы 29 қаңтардағы «Жаңа онжылдық — Қазақстанның жаңа экономикалық өрлеуі, жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауы. 30.01.2010 <http://www.inform.kz/kaz/article/2233156>
- <sup>4</sup> Қазақстан Республикасы Президентінің 2008 жылғы 29 тамыз № 653 Жарлығымен бекітілген 2009-2011 жылдарға арналған «Еуропаға жол» Мемлекеттік бағдарламасы // <http://www.kazakhstan-osce.org/kk/content>
- <sup>5</sup> *Түймебаев Ж. Қ.* Қазақстандық жоғары білім Еуропада мойындалады // <http://www.zonakz.net/articles/28618>
- <sup>6</sup> Концептуальное обоснование и общая характеристика проекта федерального закона «Об образовании в Российской Федерации» (под ред. В. В. Спасской) // Ежегодник Российского образовательного законодательства. Том 4. 2009. Выпуск 3 (сентябрь). <http://www.lexed.ru/pravo/theory/ezegod43/?spa.html>
- <sup>7</sup> *Николаев Б. В.* Федеральное законодательство о высшем образовании в США // Право и образование. 2010. — № 6. <http://www.lexed.ru/pravo/journ/0610/>

### ТҮЙІН

Ғылыми баяндама Л. Н. Гумилев атындағы ЕҰУ заң факультетінің мемлекет және құқық теориясы және тарихы кафедрасының отырысында талқыланды (№ 2 хаттама, 17 қыркүйек 2010 ж.).

### RESUME

In this report performed detailed analysis of active legislation in the sphere education. Author formulated theoretical deductions and revealed direction about problems of education. Defined principal targets and missions of this reforms in this sphere.

**Темирова Д. С., доцент кафедры уголовного права и криминологии Карагандинской академии МВД РК им. Б. Бейсенова, кандидат юридических наук**

### ВОПРОСЫ ТОРГОВЛИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ

Уголовно-правовая охрана прав ребенка относится к глобальным проблемам современности, в решении которых заинтересовано все мировое сообщество. Международные документы, в частности ст. 35 Конвенции о правах ребенка от 20 ноября 1989 года, запрещают торговлю детьми в любых целях и в любой форме. Теоретики и практики признают, что торговля несовершеннолетними набирает обороты и является высоколатентным явлением. Поэтому не случайно в Уголовный кодекс Республики Ка-